

TEMA MONOGRÀFIC

Museus pedagògics i Història pública¹

Educational museums and public history

Avelina Miquel Lara
avelina.miquel@uib.eu
Universitat de les Illes Balears (Espanya)

Sara González Gómez
sara.gonzalez@uib.es
Universitat de les Illes Balears (Espanya)

Data de recepció de l'original: abril de 2021

Data d'acceptació: juliol de 2021

RESUM

Els museus són exemples perfectes del fet que la història pública suposa la conjunció de diferents camps i tècniques. Procuren l'adquisició d'objectes, tenen cura de la seva conservació, organitzen les col·leccions, promouen la investigació, eduquen, produeixen narracions i són, o haurien de ser, experts en la comunicació amb grans audiències. Els museus són espais especialment propicis perquè els historiadors públics puguin fer història per i amb grans audiències. Partim de la hipòtesi que considera que la història pública i la museística pedagògica tenen molts d'elements comuns,

¹ Aquest treball s'inscriu en el marc del projecte titulat «Historia pública de la educación en España (1970-2020). Percepción social, memoria colectiva y construcción de imaginarios sobre los docentes y sus prácticas» (PID2020-113677GB-I00 / AEI / 10.13039/501100011033).

els paral·lelismes i punts de coincidència són tants que gosem afirmar que els museus pedagògics són dinamitzadors de la història pública de l'educació. Per tal de defensar aquesta hipòtesi hem dividit el treball en tres parts. La primera introdueix el concepte història pública en general i aplicada als museus en particular. La segona repassa breument alguns conceptes e i idees ja coneguts sobre els museus pedagògics a l'Estat Espanyol. Al tercer i darrer apartat es descriuen pràctiques actuals dels museus pedagògics que poden ser interpretades com a pràctiques d'història pública.

PARAULES CLAU: museus pedagògics, història pública, experiències pràctiques, dinamització.

ABSTRACT

Museums are perfect examples of the fact that public history involves the conjunction of different fields and techniques. They procure the acquisition of objects, take care of their conservation, organize collections, promote research, educate, produce narratives and are, or should be, experts in communicating to large audiences. Museums are especially propitious spaces for public historians to make history for and with large audiences. We start from the hypothesis that public history and pedagogical museums have many elements in common; the parallels and points of coincidence are so many that we can affirm that pedagogical museums are dynamizers of the public history of education. To defend this hypothesis, we have divided the paper into three parts. The first introduces the concept of public history in general and applied to museums in particular. The second briefly reviews some concepts and ideas already known about educational museums in Spain. The last section describes current practices of pedagogical museums that can be interpreted as public history practices.

KEYWORDS: educational museums, public history, practical experiences, dynamization.

RESUMEN

Los museos son ejemplos perfectos del hecho que la historia pública supone la conjunción de diferentes campos y técnicas. Procuran la adquisición de objetos, tienen cuidado de su conservación, organizan las colecciones, promueven la investigación, educan, producen narraciones y son, o tendrían que ser, expertos en la comu-

nicación hacia grandes audiencias. Los museos son espacios especialmente propicios para que los historiadores públicos puedan hacer historia por y con grandes audiencias. Partimos de la hipótesis que considera que la historia pública y la museística pedagógica tienen muchos elementos comunes, los paralelismos y puntos de coincidencia son tantos que podemos afirmar que los museos pedagógicos son dinamizadores de la historia pública de la educación. Para defender esta hipótesis hemos dividido el trabajo en tres partes. La primera introduce el concepto de historia pública en general y aplicada en los museos en particular. La segunda repasa brevemente algunos conceptos e ideas ya conocidos sobre los museos pedagógicos en España. En el último apartado se describen prácticas actuales de los museos pedagógicos que pueden ser interpretadas como prácticas de historia pública.

PALABRAS CLAVE: museos pedagógicos, historia pública, experiencias prácticas, dinamización.

I. INTRODUCCIÓ

La història pública és un camp consolidat a països com els Estats Units, Canadà, Austràlia o Anglaterra. En altres llocs encara es pot considerar un camp emergent. Per exemple, l'*Asociación Española de Historia Pública*² firmà la seva acta fundacional el juny de 2020. Com a camp científic no està exempt de polèmiques, ja que hi ha qui sosté que la història pública no hauria d'existir com a camp diferenciat perquè no aporta res de nou. Les seves bases teòriques i pràctiques es fonamenten en la història social, la història oral, la història des de baix,³ la història aplicada, la microhistòria i l'etnografia i està profundament relacionada amb la preservació històrica, l'arxivística, els llocs històrics i la museologia amb una forta influència de la nova museologia. El fet que no hi hagi una definició clara de què és o no és història pública no facilita discernir el seu dret d'existir com a camp històric diferenciat. Malgrat això, la gran quantitat de prestigiosos historiadors que s'hi dediquen, la multiplicitat

² <https://www.historiapublica.es/>

³ L'historiador Raphael Samuel entre 1967 i 1979 va formar part del grup de creadors dels History Workshop en el Ruskin Collage d'Oxford que impulsaren l'anomenada història des de baix. Els tallers finalitzaren el 1994.

d'associacions i publicacions o la creació d'una miríada de màsters arreu del món han ajudat a la seva consolidació.

En tot cas, el creixent interès de tot mena d'institucions i públics per la història i l'increment d'historiadors amateurs que inunden les xarxes socials procurant narratives parcials, o inclús errades, fan que l'historiador sigui demandat en l'arena pública i hagi de desenvolupar nous rols i adquirir noves habilitats.

La història pública i museística pedagògica tenen molts d'elements comuns, els paral·lelismes i punts de coincidència són tants que gosem afirmar que, potser sense ser del tot conscients en tots els casos, els museus pedagògics són dinamitzadors de la història pública de l'educació. Per tal de defensar aquesta hipòtesi hem dividit el treball en tres parts. La primera introdueix el concepte història pública en general i aplicada als museus en particular. La segona repassa breument alguns conceptes i idees ja coneguts sobre els museus pedagògics a l'Estat espanyol. Al tercer i darrer apartat es descriuen pràctiques actuals dels museus pedagògics que poden ser interpretades com a pràctiques d'història pública.

2. CINC CÈNTIMS SOBRE HISTÒRIA PÚBLICA

Què és o com s'ha de definir la història pública ha generat un intens debat als darrers anys. En un primer moment Kelley,⁴ el 1978, va encunyar el terme *Public History* com la contractació d'historiadors i l'ús de la metodologia històrica fora de l'acadèmia. Aquesta definició reflecteix un moment en la història dels Estats Units on hi havia ja un gran nombre d'historiadors desenvolupant tasques fora de l'acadèmia i on la crisi dels 70 propiciava que molts llicenciats en història no trobessin feina dins la universitat. Avui en dia en el camp de la història pública hi ha una creixent tendència a valorar altres aspectes com la comunicació a àmplies audiències, la participació d'aquestes en el procés de construcció de la narrativa històrica de forma que la divisió entre estar o no dins l'acadèmia s'ha diluït i, de fet, s'aposta per suprimir-la completament i entendre més la història pública com una manera de fer i no

⁴ KELLEY, Robert. «Public History: Its Origins, Nature and Prospects», *The Public Historian*, 1, 1 (1978), 16-28. Per conèixer més sobre possibles antecedents de la història pública veure també: CONARD, Rebecca. «The Pragmatic Roots of Public History Education in the United States», *The Public Historian* 37, 1 (2015), 105-120; CONARD, Rebecca. *Benjamin Shambaugh and the Intellectual Foundations of Public History*. Iowa City: University of Iowa Press, 2002.

per on es fa. Una definició simple, però aclaridora, és la que conceptualitza la història pública com aquella feta *per a* la gent i *amb* la gent.

A causa de l'origen nord-americà del terme s'atribueix el naixement de la història pública a aquest país, emperò la seva pràctica és anterior, encara que no es duqués a terme sota aquesta denominació. Knevel⁵ considera que l'aplicació de la història feta pels historiadors humanistes italians al segle xv per exemplificar els deures cívics als ciutadans és un clar antecedent d'història pública. Grele,⁶ qui ha estudiat les connexions entre la història pública i la història oral, arriba a la conclusió que fer història des dels seus inicis ha estat un acte públic. Hilliard,⁷ sobre aquesta qüestió assenyala que es pot parlar d'una «prehistòria de la història pública». Cauvin⁸ afirma que en estudiar les rels d'aquest camp hem d'ampliar la mirada a una perspectiva internacional des de la qual es poden trobar diferents antecedents d'aplicació d'història pública tant abans de la professionalització de la història en el segle XIX com al segle XX abans de l'encunyació del terme.⁹ La professionalització de l'ofici d'historiador al XIX allunyà l'historiador de la seva funció social i el tancà a la «torre d'ivori»¹⁰ de l'acadèmia. L'aparició de la disciplina científica i la seva divisió en altres camps cada vegada més especialitzats, la indústria de les revistes científiques, les exigències formatives i professionals fetes als historiadors acadèmics, i el sistema d'escriptura factual amb nombrosos notes a peu de pàgina afavoriren que les grans audiències no sentissin interès pel *modus* de produir dels historiadors tradicionals.¹¹

⁵ KNEVEL, Paul. «Public History. The European Reception of an American Idea?», *Levend Erfgoed. Vakblad voor public folklore & public history* 6, 2 (2009), 4-8.

⁶ GRELE, Roland J. «Whose history? What is the goal of a public historian?», *The Public Historian*, 3 (1981), 40-48.

⁷ HILLIARD, Chris. «A Prehistory of Public History: Monuments, Explanations and Promotions, 1900-1970.» En DALLEY, Brown i PHILLIPS, Jock (eds.) *Going Public: The changing face of New Zealand history*. Auckland: Auckland University Press, (2001), 30-53.

⁸ CAUVIN, Thomas. «The Rise of Public History: An International Perspective», *Historia Crítica*, 68 (2018), 3-26.

⁹ CAUVIN, Thomas. *Public History. A Textbook of Practice*. Nova York: Routledge, 2016.

¹⁰ LIDDINGTON, Jill. «What Is Public History? Publics and Their Pasts, Meanings and Practices». *Oral History*, 30, 1, (2002), 83-93. D'altra banda la desconexió de l'historiador amb la societat ha estat qüestionada, veure: SUNY, Roland, «What ivory tower?» *Eisenberg Institute for Historical Studies*, (2012), https://lsa.umich.edu/content/dam/eihs-assets/eihs%20documents/W12_newsletter.pdf; i TOWSEND, Robert. *History's Babel: Scholarship, Professionalization, and the Historical Enterprise in the United States, 1880 – 1940*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.

¹¹ CAUVIN, Thomas. *Public History. A Textbook of Practice*. Op. cit.

Avui en dia, la història pública és un camp consolidat, encara que no d'igual manera en tots els països. Se n'han creat associacions, màsters,¹² publicacions,¹³ i inclús la manera de fer de la història pública, que implica els ciutadans en la construcció del passat, forma part del programa de la Comissió Europea Horizon 2020, concretament en la secció «Science with and for society (SWAFS)».¹⁴

El caràcter polièdric de la història pública dificulta el consens envers una única definició. Fins i tot hi ha certa controvèrsia respecte de la traducció a diferents llengües del terme original anglès *Public History*. Tant és així que, per exemple, a Itàlia han optat per mantenir l'anglicisme. A partir de les aportacions de diferents autors tractarem d'explicar els aspectes fonamentals que cal tenir en compte avui en dia en parlar d'història pública.

Actualment ens trobem en un moment on hi ha un creixent interès per la història que es reflecteix en l'aparició de nombrosos productes de caràcter històric com canals i programes de televisió i ràdio, pel·lícules o còmics, per citar alguns exemples. D'altra banda, diferents estaments, administracions i governs, entitats sense ànim de lucre, empreses i corporacions relacionades amb l'oci, el turisme o el patrimoni, reclamen la incorporació a les seves plantilles, de forma temporal o permanent, d'historiadors com a professionals que els ajudin a promocionar aspectes culturals tant per interessos turístics com per proporcionar una visió holística de les tasques que desenvolupen aplicant la seva capacitat d'incorporar la dimensió temporal i analítica.¹⁵ Conèixer la història i les implicacions socials poden modular les respostes i actuacions de les diferents entitats envers tasques a emprendre. Per exemple, en la renovació de barris històrics o en el manteniment de llocs patrimonials. En aquests casos, l'historiador juga un paper fonamental en la correcta preservació del patrimoni

¹² El web Guerra e Historia Pública nascut d'un projecte d'investigació finançat per la Generalitat Valenciana inclou un apartat des d'on es pot consultar un llistat d'associacions dedicades a la història pública així com de màsters impartits a Europa. Vegeu: <https://www.guerra-historia-publica.es/>

¹³ Entre les principals publicacions en història pública trobem: *The Public Historian*, *International Public History*, i *The Public History Review*. Des del web de la National Council on Public History es pot consultar un llistat de màsters i cursos en història pública impartits als Estats Units així com un llistat de publicacions dedicades a aquest camp. Vegeu: <https://ncph.org/>

¹⁴ BOCANEGRA, Lidia. «Ciencia ciudadana y memoria histórica: nuevas perspectivas historiográficas desde las Humanidades Digitales y la Historia Pública Digital.» En CARO, Jorge, et al. (coord.) *Terra Incognita: Libro blanco sobre transdisciplinariedad y nuevas formas de investigación en el Sistema Español de Ciencia y Tecnología*, 2020, 59-72.

¹⁵ PONS, Anacle. «De la historia local a la historia pública: algún defecto y ciertas virtudes», *Hispania Nova*, nº 1 Extraordinari (2020), 52-80.

i en la transmissió ètica de la comunicació històrica. Els interessos polítics i privats podrien portar fàcilment a una transmissió adulterada dels fets històrics o del valor patrimonial d'alguns béns. En aquest punt, l'historiador públic, s'erigeix en garant d'una història aplicada a les necessitats o realitats socials sense perdre la rigorositat en l'aplicació del mètode històric en la investigació i les habilitats en el maneig del patrimoni. Segons Cauvin i O'Neill,¹⁶ un dels tres elements que caracteritzen la història pública és l'aplicació del mètode històric a qüestions d'actualitat. Es tracta d'una pràctica *problem solving*, és a dir, orientada a donar respostes i solucions. A més, els autors destaquen altres dos preceptes: que la comunicació històrica estigui centrada en un públic no acadèmic i la col·laboració amb altres grups o institucions.

Quant a la comunicació dirigida a grans audiències, s'ha d'assenyalar que va més enllà de la simple divulgació. Es tracta d'una comunicació que posi en contacte la gent amb el seu passat per tal d'emprendre accions de futur. Ens trobem davant un ús públic i emancipador de la història en moltes ocasions orientat a grups que per diverses circumstàncies han vist reduïda la seva presència en el relat històric.¹⁷ En aquest sentit és un ús polític, però no partidista. Quant a la col·laboració amb altres es poden diferenciar dues vessants. D'una banda el treball conjunt amb altres professionals, per exemple de la comunicació (ràdio, cinema, premsa, etc.), museus o altres conservadors del patrimoni per facilitar una visió més completa i produir una comunicació més orientada a les masses que als semblants. D'altra banda treballar amb grups i associacions culturals per tal d'incloure la seva memòria en el relat històric i fer-ho de forma que la responsabilitat i l'autoritat sigui compartida,¹⁸ fent referència a l'expressió tan de moda en història avui en dia de fer història des de baix i adoptant el rol de mediadors i comunicadors del relat construït col·laborativament.¹⁹ Sense perdre la llibertat d'estudiar de forma objectiva allò que li interessi, l'historiador ha d'entendre que els interessos socials poden ser uns altres, moltes vegades lligats a la memòria o la definició que cada societat fa de si mateixa. Per tant, les audiències han de prendre part

¹⁶ CAUVIN, Thomas; O'NEILL, Ciaran. «Negotiating public history in the Republic of Ireland: collaborative, applied and usable practices for the profession», *Historical Research*, 90, 250 (2017), 810-828.

¹⁷ TORRES-AYALA, Daniela. «Historia pública. Una apuesta para pensar y repensar el quehacer histórico», *Historia y sociedad*, 38 (2020), 229-249.

¹⁸ El concepte d'autoritat compartida va ser definit per Michael Frisch. Veure: FRISCH, Michael. *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. Albany: SUNY Press, 1990.

¹⁹ STEINHAEUER, Jason. «Introducing History communicators», *Public History Commons*, (29 gener 2015), <https://ncph.org/history-at-work/introducing-history-communicators/>

en el procés de decisió sobre què s'ha d'estudiar, s'ha de guardar/conservar i quines interpretacions són legítimes.²⁰ Es tracta d'un procés dialògic que abandona els rols tradicionals de l'historiador com a productor i el públic com a consumidor. En aquest sentit la història pública està clarament vinculada a la microhistòria, la història oral, la història aplicada, el patrimoni i la memòria. Ens sembla molt encertada l'afirmació de Cauvin quan escriu que «la història pública és un camp fragmentat unit per una comprensió compartida del procés històric».²¹ Fragmentat ja que inclou i engloba tècniques i propostes d'altres disciplines, però també pràctiques i espais diferents als habituals per als historiadors. Mentre el mètode històric es manté per donar credibilitat i coherència metodològica, s'amplien les fonts i s'incorporen algunes que ja són habituals per als historiadors com les fonts orals, les imatges o el patrimoni, i d'altres menys comunes com les fonts associades a Internet com poden ser webs, blogs o podcasts. Alhora, s'amplien les forma de comunicar els resultats incloent transmissors com la premsa, la ràdio, el cinema o les xarxes socials. Però, sobretot, engloba un immens ventall d'usos aplicats al turisme, la indústria de l'oci, el màrqueting, l'educació, l'empoderament, la identitat, la justícia social o la política. En definitiva suposa assumir la pluralitat disciplinària i la necessitat d'intercanviar experiències amb altres camps i persones.

Internet ha jugat un paper fonamental en el creixement de la història pública. No només ha permès als historiadors estar en contacte directe amb les audiències,²² sinó que ha provocat tota una sèrie d'iniciatives ciutadanes que de forma mancomunada (*crowdsourcing*), o no, estan creant i divulgant continguts històrics. De fet, hi ha qui entén la història pública com aquella que «es preocupa per les produccions de sentit sobre el passat originades fora de l'acadèmia i la historiografia especialitzada».²³ Les possibilitats comunicatives d'Internet han permès que als particulars, a més de produir continguts, compartir documents històrics o col·laborar en la interpretació de fonts que

²⁰ BRITTON, Diane F. «Historia pública y memoria pública», *Ayer*, 32 (1998), 147-162.

²¹ CAUVIN, Thomas. «Campo nuevo, prácticas viejas: promesas y desafíos de la historia pública. New Field, Old Practices: Promises and Challenges of Public History», *Hispania Nova*, 1 extraordinari, (2020), 7-51.

²² L'ús de les xarxes socials per estar en contacte amb els públics fins i tot ha dut a la creació de nous termes com «twitterstorians».

²³ PÉREZ, Amada Carolina, VARGAS, Sebastián. «Historia pública e investigación colaborativa: perspectivas y experiencias para la coyuntura actual colombiana.» *Anuario Colombiano de historia Social y de la Cultura*, 46, 1 (2019), 297-329, 301.

des dels museus es comparteixen. Tot i això, el paper de l'historiador continua sent fonamental vetllant per l'aplicació d'una metodologia que permeti arribar a conclusions i narratives acurades i connectar fets i temps històrics. L'historiador quan s'enfronta a la tasca d'organitzar i connectar informació de la xarxa amb una fiabilitat desconeguda ha de ser especialment curós a l'hora d'aplicar mètodes crítics.²⁴

Els museus són espais especialment propicis perquè els historiadors públics puguin fer història per i amb grans audiències. A més, són llocs on s'exposen objectes que poden interpel·lar la memòria, inspirar tot mena d'emocions i apel·lar als sentiments dels visitants. Aquesta funció emocional afavoreix l'aprenentatge, que és una de les funcions essencials de tot museu. La història pública reconeix que el coneixement és una construcció social, de significats que envolten i matisen els fets.²⁵ Aquest qüestionament al positivisme obri les portes al fet que els educadors de museus puguin dissenyar diferents itineraris per presentar les col·leccions de forma que resultin significatives i atractives al visitant. També afavoreix la vessant social dels museus, ja que el relat pretén suscitar un posicionament crític del present mitjançant l'observació i coneixement del passat. Dins aquestes opcions de construir diferents itineraris els educadors de museus incorporen la perspectiva dels visitants de forma que les col·leccions/objectes estan mediat per la interpretació que fan els visitants. Aquest fet ens porta al concepte anteriorment comentat del coneixement com a construcció social modelat pels interessos i coneixements de l'observador. Tot això implica passar del coneixement objectiu a la creació de narratives. Aquest punt és molt rellevant si es té present que l'aprenentatge es produeix a partir d'una negociació entre les narratives presentades pels educadors de museus i els significats que els visitants els hi atorguen i el seu propi bagatge cultural.²⁶ Les bases teòriques de la tasca dels historiadors públics en els museus rau en la coneguda com a nova museística²⁷ acceptant que el centre del museu deixa

²⁴ NOIRET, Serge. «Trabajar con el pasado en internet: la historia pública digital y las narraciones de las redes sociales.» *Ayer: Revista de Historia Contemporánea* 110.2, (2018), 111-140.

²⁵ Respecte aquesta qüestió resulta interessant l'estudi fet per Cauvin de dues exposicions fetes al 1998 en dos museus diferents d'Irlanda sobre un mateix fet i com la selecció d'objectes i textos ofereix dues interpretacions diferents del passat. CAUVIN, Thomas. «Explaining the Past Through Artefacts: 1998 Historical Exhibitions in Ireland and Northern Ireland», *Revue belge de philologie et d'histoire*, 87, 3-4 (2009), 743-758.

²⁶ ROBERTS, Lisa C. *From knowledge to narrative: Educators and the changing museum*. Smithsonian Institution, 2014.

²⁷ VERGO, Peter (ed.). *The New Museology*. Chicago, University Press, 1989; MACDOANLD, Sharon; FYFE, Gordon (eds). *Theorizing museums: representing identity and diversity in a changing world*. Oxford: Blackwell, 1996.

de ser la col·lecció i passa a ser el visitant. En incorporar l'experiència del visitant i el treball amb comunitats locals o culturals s'afavoreix l'apropiació comunitària del passat. Una apropiació que ajuda a entendre's i entendre el món en el qual es viu d'una forma crítica i empoderadora. La col·laboració amb el públic no es limita a les experiències viscudes dins el museu, els índexs i llistats de materials així com l'accés a fonts mitjançant Internet enriqueixen tant la difusió com la interpretació de les fonts.

La història pública és un reconeixement a altres professionals com els educadors de museus, conservadors, documentalistes, gestors culturals com a constructors/reconstructors del passat. D'altra banda, també encabeix altres veus, com les de minories racials, culturals, o grups professionals (miners, mestres, etc.) i facilita l'alteritat. Història i memòria s'entrellacen amb la participació de diferents agents en la reconstrucció del passat incrementant la seva significativitat, però també augmentant el seu paper de bé comú.²⁸ L'aplicació de la història pública als museus permet superar la concepció dels museus com a llocs que emmagatzemen objectes segons la lògica de certes classes socials²⁹ o de presentar objectes de forma descontextualitzada oferint una visió de la història incompleta.

Els museus a causa de les seves funcions són exemples perfectes del fet que la història pública suposa la conjunció de diferents camps i tècniques. Procuren l'adquisició d'objectes, tenen cura de la seva conservació, organitzen les col·leccions, promouen la investigació, eduquen, produeixen narracions i són, o haurien de ser, experts en la comunicació amb grans audiències. A més, cada vegada són més els museus que estudien l'experiència dels visitants per tal de millorar la comunicació i la transmissió.³⁰ Tot això sense perdre de vista la creixent consideració de la història com a bé de consum, ja sigui per la indústria de l'oci i el turisme, ja sigui mitjançant el *merchandising*. Per tant l'historiador ha d'adquirir habilitats que no li eren requerides en el passat i es veu abocat a acceptar l'autoritat compartida, amb professionals d'altres camps i els públics, en la reconstrucció del passat.

²⁸ NAVAJAS, Óscar. «Historia Pública y espacios de memoria traumática. Un análisis desde la experiencia de los museos del Reino Unido.» *Her&Mus. Heritage & Museography*, 21 (2020), 116-134.

²⁹ LAUMONIER, Isabel. *Museo y sociedad*. Centro Editor de América Latina, 1993.

³⁰ Un bon exemple el trobem a ADAMEK, Anna; i GANN, Emily. «Whose Artifacts? Whose Stories? Public History and Representation of Women at the Canada Science and Technology Museum», *Historia Crítica*, 68 (2018), 47-66.

2. ELS MUSEUS PEDAGÒGICS A ESPANYA

A Espanya, sota diferents denominacions³¹ trobem fins a 59 museus pedagògics o de l'educació.³² Aquesta disparitat terminològica agrupa una sèrie de museus amb unes característiques i objectius comuns que «coincideixen en tenir com objecte museal l'educació i la pedagogia, sigui en les vessants escolar, familiar o comunitària; en tenir com a projecte museològic la voluntat d'incrementar el coneixement sobre l'educació i la pedagogia mitjançant la creació de memòria pedagògica; en desenvolupar activitats de preservació i conservació mitjançant tractaments museològics; i en promoure distintes actuacions per difondre l'accés al coneixement del fenomen educatiu i discursos pedagògics mitjançant la institució museu».³³

La Sociedad Española para el estudio del Patrimonio Histórico-Educativo, SEPHE, ha emprès la tasca de crear una xarxa de museus i centres de memòria educativa sota el nom de RED-MEINPHE, *Red Museos, entidades e iniciativas del Patrimonio Histórico Educativo*,³⁴ des del seu web es pot accedir als d'aquests museus i centres. Els museus de l'educació es poden classificar pel tipus de museu³⁵ i pel tipus d'origen o fundació.³⁶ Com a nota curiosa cal destacar el gran nombre de museus i centres d'estudi de l'educació que han tingut el seu

³¹ Als noms museu pedagògic, museu didàctic, museu de l'escola/escolar, museu laboratori, museu etnogràfic, escola-museu, museu universitari, museu virtual, seminari-museu, aula museu, centre d'interpretació, arxiu i museu o centre de documentació s'afegeixen cognoms com escolar, de la escola, d'història de l'educació, cultura escolar, de la infància o el nom de la ubicació del museu.

³² El llistat d'aquestes institucions es pot consultar a ÀLVAREZ, Pablo (coord.). *Los museos pedagógicos de España. Entre la memoria y la creatividad*. España, Ediciones Tea: Editorial Universidad de Sevilla, 2016, 26-27.

³³ CARRILLO, Isabel; COLLELDEMONT, Eulàlia; MARTÍ, Jordi i TORRENS, Jacint. *Los museos pedagógicos y la proyección cívica del patrimonio educativo*, Gijón: Ediciones Trea, 2011, 135.

³⁴ <https://sephe.org/red-mein-phe/>

³⁵ Una classificació adaptada a la realitat europea és la feta per RUIZ, Julio. «Pasado, presente y porvenir de los museos de educación.» En ESCOLANO, Agustín; HERNÁNDEZ, José María (coords.) *La memoria y el deseo. Cultura de la escuela y educación deseada*, Valencia: Tirant Lo Blanch, 2002, 43-65. Trobem: escola-museu, museu històric escolar, museu de l'educació, museu pedagògic, museu/laboratori d'història de l'educació.

³⁶ Segons el seu origen podem trobar una classificació a RUIZ, Julio. «Los museos de la Educación y la Historia de la Educación.» En RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 115-138. Trobem creats per: Comunitats Autònomes, universitats, Centres de Recursos i Professorat, municipis, professorat, particulars, associacions culturals, privades, i interns dins museus etnogràfics.

origen en l'esforç particular de mestres, professors i universitats.³⁷ Acadèmics que s'han implicat en l'estudi dels museus pedagògics i en la seva renovació proporcionant una base teòrica a les actuacions i pràctiques dels museus pedagògics espanyols especialment en la vessant acadèmica, instructiva, lúdica i social.

Els aspectes que han influït en la renovació dels museus pedagògics, per tal de situar-los en posició capdavantera arreu del món, estan ben estudiats i definits.³⁸ Farem un breu repàs per situar-nos i incidirem en aquells aspectes que tenen més en comú, per no dir que són gairebé idèntics, amb la història pública museística. Álvarez³⁹ assenyalava quatre influències a tenir en compte quant a la renovació de la museologia pedagògica: la primera seria la nova museologia, la segona les noves pedagogies i les noves teories de l'aprenentatge, en tercer lloc les possibilitats que ens ofereixen les tecnologies de la comunicació i finalment les noves estructures socials, els canvis viscuts per una societat com la nostra: moderna i globalitzada. Els tres primers punts coincideixen amb les causes exposades per Ruíz,⁴⁰ que com a quarta assenyalava la nova forma de fer història de l'educació.

Parlar de nova museologia és parlar de transformació, transformació dels mateixos museus, quant a l'arquitectura, la forma d'investigar els objectes, la interrelació amb els visitants i les formes de comunicar. Però també parlar de transformació social mitjançant la seva capacitat educativa i de promoure un aprenentatge crític.⁴¹ La comunitat passa a ser el centre del museu. Comunitat entesa com a territori, població, cultura, identitat i memòria. El principal objectiu del museu és donar a conèixer a la comunitat el seu patrimoni material i immaterial, la seva història, com es conformà la seva identitat de forma que aquesta es reforci i es puguin emprendre accions de futur. En definitiva «la nova museologia podria definir-se com aquella ciència que té per

³⁷ Sobre els museus universitaris vegeu ÁLVAREZ, Pablo i PAYÀ, Andres. «Los museos pedagógicos universitarios en España: tradición y futuro ante la difusión del patrimonio histórico educativo.» En RIVERA, Roberto Daniel i GARCÍA, Isabel (coords.) *Congreso Internacional Museos Universitarios. Tradición y futuro*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2015, 37-242.

³⁸ A més d'altres obres citades en aquest apartat veure: RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva.

³⁹ ÁLVAREZ, Pablo. «Nuevo concepto de los museos de educación.» En RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 139-167.

⁴⁰ Ruíz, Julio. «Historia y museología de la educación. despegue y reconversión de los museos pedagógicos», *Historia de la Educación*, (25, noviembre, 2013), 271-90.

⁴¹ HERNÁNDEZ, Francisca. *Planteamientos teóricos de la museología*. Asturias: Ediciones Trea, S.L., 2006.

objecte desenvolupar la vocació social del museu, potenciant la seva dimensió interdisciplinària i les seves formes d'expressió i comunicació».⁴²

La museologia pedagògica espanyola tendeix cap a la història local i a donar resposta a les inquietuds vers la idiosincràsia de cada comunitat o regió del país.⁴³ Aquesta vocació localista i focalitzada als interessos de la gent és una mostra de la seva voluntat de mantenir-se connectats a la comunitat i produir un impacte. Des d'aquest punt de vista, els museus s'organitzen segons criteris tècnics, expositius i estètics orientats al goig del visitant, però també al seu aprenentatge, al desenvolupament de la seva creativitat, capacitat crítica i prospectiva, independentment del seu punt de partida o bagatge cultural.⁴⁴ Però, a més d'afavorir el desenvolupament social de la comunitat, els museus pedagògics s'erigeixen en punts sobre els quals construir un ecosistema cultural i educatiu de caràcter cívica,⁴⁵ són representatius dels conceptes de ciutat educadora, educació informal i educació permanent, a més, contribueixen al desenvolupament econòmic de la comunitat on s'insereixen. El turisme cultural és una tendència d'oci en creixement constant i representa una considerable font d'ingressos per a aquells guardians del patrimoni que han sabut atreure el visitant. En definitiva, els museus pedagògics estan compromesos amb el present i el futur i desenvolupen una tasca cultural, educativa i formadora que té un impacte real sobre la societat. Aquesta tasca educativa i formadora és especialment interessant i profitosa per als estudiants d'universitats que compten amb museus pedagògics i cursen els graus de magisteri, pedagogia, educació social o doctorats relacionats

Segons Julio Ruiz,⁴⁶ els museus en el passat tingueren vocació col·leccionista i s'organitzaven segon una lògica positivista i de classe burgesa; en canvi ara són espais on s'ha democratitzat la narrativa del passat incorporant la història de les minories i incloent les audiències en la construcció/reconstrucció històrica.

⁴² *Ibidem*, 170.

⁴³ CARREÑO, Miryam. «Museología y museografía de la educación.» En ESCOLANO, Agustín (ed.) *La cultura material de la escuela: en el centenario de la Junta para la Ampliación de Estudios, 1907-2007*, Berlanga de Duero (Soria): Centro Internacional de la Cultura Escolar, 91-110; i RABAZAS, Teresa i RAMOS, Sara. «Patrimonio histórico-educativo de España. Museología y museografía.» En RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 169-200.

⁴⁴ HERNÁNDEZ, José María. «Museísmo pedagógico, contexto y ciudadanía.» *Aula*, 22, (2016), 159-172.

⁴⁵ CARRILLO, Isabel; COLLELDEMONT, Eulàlia; MARTÍ, Jordi i TORRENS, Jacint. *Los museos pedagógicos y la proyección cívica del patrimonio educativo*. *Op. cit.*

⁴⁶ Ruíz, Julio. «Historia y museología de la educación. despegue y reconversión de los museos pedagógicos...» *Op. cit.*

No obstant això, segons esmenta Pablo Álvarez, els museus pedagògics avancen, a bon pas, cap a un model «viu, científic, dinàmic, interactiu, lúdic i constructivista –inserir en la democràcia cultural del segle XXI». ⁴⁷ Canvis i models que influeixen en la forma com els visitants interpreten, entenen i s'apropien del passat. O dit d'una altra forma, els museus han incorporat les noves teories de l'aprenentatge que posen l'accent en com s'aprèn i no en com s'ensenya i en la importància dels factors personals de cada individu, el constructivisme com a eix del procés d'ensenyança-aprenentatge per garantir un aprenentatge significatiu del visitant, fins al punt que de vegades els continguts s'exposen pensat més en com afavorir l'aprenentatge que pensant la naturalesa de l'objecte. ⁴⁸ Els museus pedagògics han assumit el seu rol dins una societat que té com a senyes d'identitat educativa l'educació permanent, descentralitzada i massiva i on la informació no és un bé escàs, sinó al contrari, hi ha una sobreabundància d'informació. Com a resultat els museus pedagògics s'esforcen a oferir itineraris i experiències lúdiques i educadores alhora, però també enriquidores i capaces de produir una resposta crítica.

Seguint els preceptes de la nova museologia, els museus pedagògics abandonen l'esclavitud de l'edifici físic mitjançant exposicions itinerants, incorporant espais oberts o fent préstecs a altres professionals i entitats. Internet i les possibilitats de les noves tecnologies són una eina valuosa per a la comunicació amb grans audiències i per viatjar més enllà de les limitacions espacials del museu. La popularització de les TIC ha tingut efectes molt positius en la renovació de la museologia pedagògica, ja que ha permès mostrar de forma efectiva i econòmica el patrimoni conservat i la manera d'organitzar-lo. Aquests efectes positius es manifesten en la comunicació amb les audiències, però també han permès als tècnics i responsables dels museus pedagògics conèixer què s'està fent a altres bandes sense necessitat de desplaçar-se. ⁴⁹ Tant professionals del museisme pedagògic com acadèmics, professionals d'altres disciplines o el públic en general poden accedir als catàlegs i fonts documentals custodiades. La digitalització de documents i objectes porta els fons patrimonials dels museus fins a cada terminal connectat a la xarxa. A tot

⁴⁷ ÁLVAREZ, Pablo. «Nuevo concepto de los museos de educación... *Op. cit.*, p. 140

⁴⁸ OSSENBACH, Gabriela; i SOMOZA, Miquel. Los museos pedagógicos virtuales y la enseñanza de la historia de la educación». En RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 296-320.

⁴⁹ GONZÁLEZ, Sara. «Recursos electrónicos para el estudio del museísmo pedagógico», *Foro de Educación*, 10 (2008), 483-494.

això hem de sumar la possibilitat de les visites virtuals a continguts de museus pedagògics físics i els museus pedagògics virtuals.⁵⁰ La tecnologia ha donat d'accés als catàlegs, inventaris i fitxes del patrimoni custodiat a investigadors i particulars que puguin estar interessats sense necessitat de demanar permisos o desplaçar-se, facilitant la creació de processos de coneixement. La vessant democràtica s'amplia quan les TIC formen part dels canals de comunicació amb les audiències i s'obren les portes a la participació del públic en la interpretació de les fonts o suggerint línies de recerca paral·leles que contribueixen a un major coneixement de la història pedagògica.

La nova història de l'educació, a partir d'influències diverses com la història social, la història cultural,⁵¹ les teories de la recepció,⁵² la nova història política de l'educació,⁵³ el marxisme o l'estructuralisme, ha assumit una renovació metodològica que inclou un «irresistible ascens de les fonts»⁵⁴ i l'ampliació de continguts o camps d'estudi. S'ha normalitzat l'ús de plantejaments sociològics, antropològics i etnogràfics, i l'ús de fonts com les imatges, els relats de vida, els testimonis orals, els llibres escolars, els quaderns o els materials i els edificis escolars. Una nova història de l'educació interessada per temàtiques com la història cultural de les institucions, les relacions/interrelacions simbòliques en el si de l'escola i amb altres agents, les emocions, els sentiments, la memòria, les representacions mentals individuals i col·lectives, la reconstrucció crítica de l'escola, la infància, els moments i mestres silenciats o esborrats per interessos polítics, les minories, la dona, l'obrerisme, la cultura popular, o la corporalitat.

Una nova història de l'educació amb vocació d'història total quant a l'estudi de les relacions entre les diferents dimensions de la realitat. O citant Guichot, «la nova història es podria identificar amb el que s'ha donat en denominar

⁵⁰ Sobre els museus virtuals a Espanya consulteu: COLLELDEMONT, Eulalia. «Los museos virtuales de la educación en España». En RUIZ, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 275-293; CARRILLO, Isabel; i COLLELDEMONT, Eulalia. «Construir un museo pedagógico virtual: fundamentos teóricos y elementos de gestión.» En ESCOLANO, Agustín (ed.) *La cultura material de la escuela: en el centenario de la Junta para la Ampliación de Estudios, 1907-2007*. Berlanga de Duero (Soria): Centro Internacional de la Cultura Escolar, 2007, 355-369; OSSENBACH, Gabriela, i SOMOZA, Miquel. Los museos pedagógicos virtuales y la enseñanza de la historia de la educación... *Op. cit.*

⁵¹ VIÑAO, Antonio. «Historia de la educación y historia cultural. Posibilidades, problemas y cuestiones», *Revista Brasileira de Educação*, 306 (1995), 245-269.

⁵² VIÑAO, Antonio. «La historia de la educación en el siglo xx. Una mirada desde España», *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, 7, 15 (2002), 223-256.

⁵³ FERNÁNDEZ, Juan Manuel. «La nueva historia política de la educación», *Historia de la educación: Revista interuniversitaria*, 25 (2006), 71-103.

⁵⁴ RUIZ, Julio. «Los museos de la Educación y la Historia de la Educación... *Op. cit.* p. 26.

història social de l'educació, una història que posa l'èmfasi en la consideració de les variables que defineixen el context on neixen i es desenvolupen els discursos, les estructures i les pràctiques educatives i que, a més, presta especial atenció als col·lectius, veritables subjectes de la història enfront a la postura tradicional de la història d'atendre a les personalitats rellevants». ⁵⁵

Abans de tancar aquest apartat volem fer menció de les tasques de recollida, selecció, catalogació i preservació del patrimoni historicoeducatiu que els museus pedagògics duen a terme. Una tasca sense la qual no es podrien desenvolupar altres funcions ni plantejar nous objectius. Així com de l'important paper que desenvolupen en la formació dels futurs educadors i el seu rol com a centres d'estudi i investigació per ampliar el coneixement pedagògic.

L'actual forma de fer i organitzar-se dels museus pedagògics els posiciona en línia amb una societat globalitzada i moderna. L'interès creixent per la història, el consum de la història com a forma d'entreteniment, la facilitat d'accés a fonts i informació mitjançant Internet, les formes de fer més participatives i democràtiques amb reconeixement de sectors abans oblidats o els gust per la història local són qüestions que els museus pedagògics han sabut reconèixer com a demandes socials i han assumit el repte de donar-hi resposta. Una resposta guiada per una base epistemològica forjada a partir de corrents historiogràfics sorgits als anys 60 i 70 del segle passat i que continua incorporant tendències historiogràfiques més actuals, com podria ser el postmodernisme. Encara que no són desconeguts per les autores d'aquest treball les dificultats econòmiques de molts dels museus pedagògics espanyols, estem convençudes de la seva supervivència i vigència per la seva capacitat d'adaptar-se a una societat globalitzada i donar resposta a les demandes socials.

⁵⁵ GUICHOT, Virginia. «Historia de la educación: reflexiones sobre su objeto, ubicación epistemológica, devenir histórico y tendencias actuales», *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos* [Colombia] 2 (2006), 11-51, p. 39.

3. ELS MUSEUS PEDAGÒGICS COM A DINAMITZADORS DE LA HISTÒRIA PÚBLICA

Aquest treball es focalitza en aquells aspectes coincidents entre la història pública aplicada als museus i la realitat la museologia pedagògica a Espanya per tal de destacar les bases teòriques i les pràctiques comunes. Tant una com l'altra parteixen de corrents historiogràfics generals que, amb un ritme variable, han anat influïnt en les historiografies especialitzades i de la nova museologia adquirint una clara orientació social i local, empren tècniques d'investigació comunes, incorporen fonts diverses i en ocasions poc usuals, compten amb la participació d'historiadors fora del seu rol acadèmic clàssic, potencien la vessant transformadora i crítica de la comunitat, adapten la comunicació a un públic heterogeni i ampli, es recolzen en les teories de l'aprenentatge per assolir la seva funció educativa, fan ús de les noves tecnologies per mostrar, educar i estar en contacte amb les audiències, traspassen les fronteres físiques del museu i col·laboren amb altres museus i professionals.

Aquestes similituds i les activitats que actualment desenvolupen els museus pedagògics ens ha portat a considerar-los dinamitzadors de la història pública malgrat que les referències a la museologia pedagògica espanyola, que normalment pertanyen a autors relacionats amb la universitat, no solen fer referència a la història pública en les seves investigacions. En canvi, la literatura sobre història pública trobada és majoritàriament, encara que no exclusivament, d'autors de països on aquests camp està més amplament implantat i no és difícil trobar treballs sobre museologia i museística. Encara i això, les semblances són majors que les diferències i pensem que, tal vegada, sense ser del tot conscients, els museus pedagògics estan desenvolupant un paper important en la dinamització de la història pública a Espanya i que, sense abandonar la tradició que els ha portat fins aquí, és hora d'observar què es fa en el camp de la història pública per tal d'incloure noves mirades i perspectives de futur. A continuació, exposarem algunes pràctiques dutes a terme en museus pedagògics del nostre entorn que tant responen a la lògica de la museologia pedagògica com a la de la història pública aplicada als museus.

La diversitat en les fonts per la investigació i la varietat dels objectes exposats, així com la lògica emprada per la seva selecció i ordenació, és una de les característiques de la història pública aplicada als museus. En línia amb aquest pensament els museus pedagògics treballen amb patrimoni educatiu de forma que els materials i mobiliari escolar són alhora fonts d'estudi i objectes de les col·leccions. Entre els materials trobem útils escolars, llibres de text, quaderns, làmines i cartells didàctics o material de laboratori, entre d'altres.

Pissarres, pupitres, la taula del mestre i la tarima on se situava o prestatgeries són exemples de mobiliari. A tot això se sumen els documents de centre, normatives, alta documentació administrativa i legislativa, així com diaris de mestres, exàmens o exercicis. En definitiva, una gran varietat d'objectes museals que s'ordenen de forma que siguin capaços de transportar l'espectador a un moment pedagògic determinat, de crear una narrativa que ajudi a entendre i aprendre i que potencii el valor explicatiu de l'objecte. Una de les tàctiques emprades per afavorir els itineraris narratius són les experiències immersives com la recreació d'una aula completa tal com fa l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears (AMEIB) amb l'Aula Maria Ballester o la reproducció d'una aula dels anys 50-60 del *Museo de la Educación de la Universidad de La Laguna* (MEDULL).

És freqüent que els museus pedagògics rebin donacions institucionals, per exemple d'una escola, o particulars que nodreixen les seves col·leccions. L'anomenat *Espacio enseñanzas y aprendizajes del Museo de la Educación de la Universidad del País Vasco* exposa peces donades per centres públics i privats per l'ensenyança de la física, la química, la geografia o les ciències naturals. El mateix museu compta també amb fons provinents de donacions privades com el de la mestra que donà tot el material imprès del *Movimiento de Renovación Pedagógica Adarra*. Els motius pels quals algú decideix conservar un objecte o no conservar-lo, donar-lo o no donar-lo intervenen en la interpretació que es fa del mateix objecte i és una forma d'incorporar la memòria a la narrativa històrica. El *Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela*, CRIEME, publica en el seu web les donacions rebudes amb el nom del donant. És un reconeixement als donats que incita la col·laboració entre els públics i el museu. Els relats de vida de mestres, com els recollits pel *Centro Museo Pedagógico de la Universidad de Salamanca* (CEMUPE) en el «Archivo de vidas docentes», les fotografies escolars, d'excursions o colònies escolars són altres casos on la memòria es filtra en la construcció narratives. Els sons, les veus, les cançons, com les recollides a la fonoteca del MEDULL o les olors formen també part de l'experiència física o virtual que s'està oferint als visitants. Són apel·lacions directes al record, a l'emoció, a la sensibilitat que susciten un increment del goig de la visita, però també dels aprenentatges realitzats.

La diversificació comunicativa, més enllà de les exposicions, adaptada al món actual i a audiències heterogènies és una de les característiques de la història pública i dels museus pedagògics que han dissenyat tota una sèrie d'activitats i propostes orientades a establir contacte amb el públic segons els seus interessos i capacitats. Una de les formes més bàsiques són els webs que

permeten des de conèixer la història del museu a la seva ubicació o horari. La tecnologia també permet incloure pissarres electròniques i pantalles tàctils per oferir informació o activitats interactives dins el museu o impressionants visites virtuals com la del *Museo Pedagógico de Galicia* (MUPEGA) si no es té la possibilitat de la visita física.

Les revistes editades pels museus pedagògics suposen una altra via de comunicació. És el cas de revistes com *Aragón Educa del Museo Pedagógico de Aragón*, *Catón del Museo Pedagógico y del Niño de Castilla-La Mancha*, *Butlletí del Museu Universitari Virtual de Pedagogia* (MUVIP), o *Cabás del Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela*, CRIEME. Revistes accessibles des dels webs dels museus igual que són accessibles altres de les seves publicacions. Un exemple són les 27 publicacions del *Museo Pedagógico de Aragón* o la sèrie de llibres *Vidas maestras* que recullen l'experiència de mestres jubilats publicada pel CRIEME.

Per a aquells que volen aprofundir o investigar el patrimoni històric educatiu els museus posen al seu abast documents digitalitzats dels seus fons com, per exemple, els documents digitalitzats pel *Museo del Niño de Albacete Museo Pedagógico y del Niño de Castilla-La Mancha* sota el nom *Papeles del MUNI*; així com els inventaris dels museus i fitxes dels objectes. Per exemple, al MUVIP el fons del museu es poden consultar introduint dades relacionades amb: autoria, referència, nom, títol, tema, descripció, ofici, data i col·lecció. El resultat de la cerca dona accés a l'objecte i a la seva fitxa que inclou: número de referència, nom de l'objecte, títol, tema, descripció, material, tècnica, dimensions, autor, ofici/professió/ocupació, data, cronologia i observacions. L'actual directora d'aquest museu ressalta la necessitat de l'estandardització de les bases de dades de tots els museus⁵⁶ per simplificar els processos de recerca.

Les gravacions audiovisuals són una forma popular de comunicació avui en dia en qualsevol àmbit; conscients d'aquesta realitat els museus pedagògics també produeixen vídeos com els de la secció *Ecos desde el pupitre-Docentes i Ecos desde el pupitre-Antiguos alumnos* del CRIEME. Els museus pedagògics estan constantment cercant noves vies de comunicació i ensenyament: un exemple significatiu és l'ús dels jocs. Per exemple, a l'apartat *Plumilla* del web del CRIEME podem trobar jocs interactius que ajuden a l'aprenentatge mentre entretenen. Des del web del MEDULL es pot accedir a un joc on s'han d'esbrinar títols de cançons a partir d'un fragment sonor.

⁵⁶ CARRILLO, Isabel; COLLELDEMONT, Eulàlia; MARTÍ, Jordi, i TORRENS, Jacint. *Los museos pedagógicos y la proyección cívica del patrimonio educativo...* Op. cit.

Internet s'erigeix en una eina essencial per a la comunicació fora del museu físic, però cal recordar que també hi ha museus pedagògics virtuals que manquen d'espai físic i han hagut d'adaptar la comunicació i les exposicions a la seva realitat virtual. Ja sigui a partir de l'exposició escenogràfica com el *Museo Pedagógico Andaluz* o exposició galeria com el *Museo Virtual de Educación «Manuel Bartolomé Cosío»*.⁵⁷

Aquesta multiplicitat de formes de comunicació permet arribar a pràcticament tots els públics, des de la persona que està cercant llocs d'interès propers a la seva destinació vacacional, a l'estudiós de la història de l'educació que vol accedir a les fitxes i els objectes custodiats. Pares, mares, veïns, que participen «en la creació i reconfiguració de projectes museològics, que en el seu fer evidencien com els museus esdevenen en si mateixos en espais de ciutadania: llocs de participació i projecció ciutadana en tant que es participa en la seva ideació, i perquè les narracions, experiències i vivències personals poden tenir un lloc específic en el discurs i en l'exposició museològica».⁵⁸

Una altra de les característiques de la història pública aplicada als museus és el trencament de les barreres físiques per sortir a l'encontre del públic. En aquest sentit els museus pedagògics han ocupat espais a l'aire lliure; per exemple, el *Museo Pedagógico de la Universidad de Huelva* fa ús d'un pati annex al museu per difondre i recuperar jocs de pati tradicionals, organitzant exposicions itinerants com fan per exemple l'AMEIB, el CRIEME o el Centro Internacional de la Cultura Escolar (CEINCE), o mitjançant el préstec de peces a altres museus i institucions, tot per tal d'arribar a un màxim de gent i democratitzar l'accés al patrimoni educatiu i a l'aprenentatge. Un exemple paradigmàtic és el MUPEGA que presenta una estructura descentralitzada des que el 2002 va crear una xarxa col·laborativa amb instituts gal·lecs de secundària històrics, la REDE MUPEGA.⁵⁹

Totes aquestes vies de comunicació obren les portes a la col·laboració entre els museus i la comunitat, estimulen les donacions, compartir experiències educatives o l'estudi del fons patrimonials per persones alienes al museu. Però, a més, la gestió del museu requereix també de la col·laboració amb altres professionals tals com conservadors, comunicadors, gestors culturals

⁵⁷ COLLELDEMONT, Eulalia. «Los museos virtuales de la educación en España... *Op. cit.*

⁵⁸ CARRILLO, Isabel; COLLELDEMONT, Eulàlia; MARTÍ, Jordi, i TORRENS, Jacint. *Los museos pedagógicos y la proyección cívica del patrimonio educativo...* *Op. cit.*, p. 151.

⁵⁹ CASTRO, Emilio. «La memoria de la escuela como recurso educativo. El caso del museo pedagógico de Galicia.» *Cuestiones pedagógicas*, 22 (2012-2013), 103-116.

o informàtics. Aquesta feina en col·laboració amb altres és un dels punts definitoris de la història pública i per tant és un altre nexa comú amb la museologia pedagògica. Un exemple de col·laboració el trobem al CEINCE, que treballa per incorporar el seu fons documental a la base MANES que coordina la UNED i que compta amb la participació d'altres universitats espanyoles i llatinoamericanes. A més el CEINCE s'ocupa de l'assessorament a investigadors de tot el món sobre els camps temàtics i documentals relacionats amb la seva tasca i d'organitzar cursos, seminaris i col·loquis d'àmbit local, nacional i internacional afavorint la reflexió sobre el pensament pedagògic per donar respostes a problemes educatius actuals i als reptes de futur que la societat globalitzada planteja.

Els museus pedagògics, com hem assenyalat a l'apartat anterior, juguen un paper important de caràcter cívic i social. Són llocs d'encontre, dinamitzadors dels espais on estan inserits i organitzen activitats que repercuteixen en sectors específics de la societat. Un exemple n'és la feina desenvolupada pel *Museo Pedagógico de la Universidad de Huelva* amb malalts d'Alzheimer juntament amb una associació de familiars de malalts, o la desenvolupada pel *Centro Museo Pedagógico de la Universidad de Salamanca* amb l'organització de tallers per a dones d'ètnia gitana, les visites pensades per persones amb discapacitat psíquica o les experiències intergeneracionals. Les efemèrides educatives i els homenatges a figures rellevants dins l'educació⁶⁰ són espais d'encontre amb el passat local i juguen un rol important en la creació d'identitat, així com en la presa de consciència del futur educatiu que es desitja. De la mà d'aquesta idea, l'esdeveniment d'una educació millorada, cal destacar la tasca dels museus pedagògics universitaris en la formació dels futurs docents, museus com el *Museo Pedagógico de la Facultad de Ciencias de la Educación de la Universidad de Sevilla* o el *Centro de Estudios sobre la Memoria educativa de la Universidad de Murcia* i altres ja citats en aquest treball. Un bon exemple és el del Seminari-Museu d'Història de l'Escola que ocupa diversos espais de la Universitat de València en el qual col·laboren el Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació i la Facultat de Magisteri per afavorir que els futurs docents coneguin i comprenguin els processos subjacents a la construcció social i política de l'escola primària, així com la importància de la preservació del patrimoni històric educatiu.

⁶⁰ Com els organitzats pel MEDULL

4. CONCLUSIONS

La museologia pedagògica i la història pública comparteixen bases teòriques, pràctiques i objectius comuns. La participació d'historiadors, la multiplicitat de fonts, la diversitat comunicativa, el diàleg amb el públic i la incorporació de la seva experiència/memòria, la col·laboració amb altres professionals, el trencament de les barreres físiques i la funció social que desenvolupen fan que es pugui establir un paral·lelisme clar entre ambdues disciplines i mantenir la nostra proposta inicial que establia que els museus pedagògics estan dinamitzant la història pública.

Sense oblidar la tradició que ens ha portat fins aquest moment d'expansió i consolidació dels museus pedagògics, i tenint en compte les similituds assenyalades, la museologia pedagògica hauria d'obrir la mirada a la cada vegada més implantada en Europa història pública. Com hem sostingut al llarg d'aquest treball, creiem que de fet els museus pedagògics estan dinamitzant la història pública a l'Estat espanyol i que prendre consciència d'aquest fet pot servir per parar atenció al seu impacte en la museologia i la museologia pedagògica. Els museus pedagògics han mostrat la seva voluntat de ser institucions vives, dinàmiques, formatives i formadores de la societat i punts d'encontre i diàleg, la història pública ens ofereix una oportunitat de conèixer altres formes de recórrer aquest camí.

En aquest sentit, la història de l'educació aconsegueix un major acostament a la ciutadania en general i a col·lectius relacionats amb el món de l'educació en particular, com pot ser el cas dels mestres, els pedagogs o els educadors socials en formació, a través de la labor desenvolupada en els museus pedagògics, dins dels molt diferents formats d'activitats i iniciatives que hem utilitzat com a exemple en l'últim apartat d'aquest treball i que constitueixen un clar reflex de la seva voluntat a l'hora d'encoratjar i estimular la història pública. La multiplicitat de formes en què la història d'una societat, en aquest cas la història de l'educació i de la pràctica escolar, es crea, institucionalitza, difon i comprèn fa dels museus pedagògics excel·lents instruments de connexió amb diferents audiències que, al seu torn, donen vida i reinterpreten tot allò que el museu tracta de mostrar i difondre.